

‘Je eet toch ook niet om dikker te worden?’

In plaats van te genieten van geplukte vruchten willen we er steeds meer, waar we dan amper nog van genieten. We hebben een pact met de duivel, stelt de econoom Robert Skidelsky. Hoog tijd om het op te zeggen.

DAAN BALLEGEER
AMSTERDAM

‘Niets is genoeg voor de man die aan genoeg te weinig heeft.’ Er valt geen betere uitspraak te bedenken om de besognes van de 73-jarige econoom Lord Robert Skidelsky te vatten. Nochtans is ze niet van hem. En ook niet van zijn zoon Edward, met wie hij vorig jaar het boek ‘Hoeveel is genoeg?’ schreef. Nee, het is al een oude wijsheid, van de Griekse filosoof Epicurus.

Toch past het schoentje beter dan ooit. Nooit eerder hadden bij ons zoveel mensen het goed. In vroegere tijden bleven de rijkdom en de welvaart beperkt tot patriciërs, leenheren, adel en industriëlen. De rest modderde noodgedwongen maar wat aan. Er was vaak niet al te veel te willen. Dat is nu wel anders. En toch. Wat doen we eigenlijk met die gewonnen welvaart? Te merken aan de hoge werkdruk en de bijbehorende stress is genieten niet vanzelfsprekend.

Waarom gaan we dan niet minder werken en meer genieten? Dat beruchte ‘goede leven’ dat vooral gepensioneerd wordt toegedicht, als ze eenmaal uitgewerkt zijn. En waarom niet eerder, als de gezondheid nog goed is? Tijd genoeg om jezelf te ontplooiën of een maatschappelijk engagement op te nemen. Maar toch doen we het niet, of in elk geval te weinig.

15-urige werkweek

Niemand is beter geplaatst om die moeilijke vragen te tackelen dan Robert Skidelsky, die deze week in Amsterdam sprak op uitnodiging van het Nexus Instituut. Hij legde voor een afgeladen volle zaal uit hoe we zijn vastgelopen in ons economisch vooruitgangdenken. ‘We zijn in een val gelopen van vooruitgang zonder doel, en rijkdom zonder einde’, klonk het kras.

De econoom, die vooral bekendheid geniet als biograaf van John Maynard Keynes, baseerde zich voor zijn relaas op het uitstekende boek dat hij met zijn zoon schreef. Een academisch een-tweetje, aangezien Edward net als zijn vader professor is, maar dan in de filosofie. En niet aan de University of Warwick maar aan die van Exeter.

Hun startpunt lag bij een essay van John Maynard Keynes uit 1930 met de titel ‘Economic possibilities for our grandchildren’. Daarin voorspelde de economische titaan dat we door de technologische vooruitgang steeds minder zouden moeten werken. Volgens zijn berekeningen zouden we nu in de buurt van de 15-urige werkweek moeten zitten. Toch is sinds het ogenblik dat Keynes in zijn glazen bol keek, het aantal gewerkte

uren maar met een vijfde gedaald, hoewel de welvaart in diezelfde periode met een factor vijf is toegenomen.

Om uit te leggen hoe Keynes het zo bij het verkeerde eind kon hebben, verwijst Skidelsky naar Faust, de man die zijn ziel aan de duivel verkocht in ruil voor kennis, genot en macht maar uiteindelijk - althans in de versie van Goethe - de duivel in de maling nam. ‘In Keynes’ ogen had de mensheid een faustiaans pact gesloten waarbij hebzucht de vrije baan kreeg’, legt Skidelsky uit. ‘Tijdelijk toch, tot de mensheid van armoede bevrijd was. Dan zouden we het contract vrolijk verscheuren en was het Goede Leven binnen handbereik.’

Althans, dat was wat Keynes dacht dat zou gebeuren. Maar zover is het niet gekomen. ‘Hij ging er verkeerdelijk van uit dat er een grens is aan wat mensen willen’, zegt Skidelsky. ‘Volgens Keynes zouden mensen op een dag tevreden zijn met wat ze hadden en zouden ze zich vervolgens toelagen op gelukkig zijn. Maar hij besepte niet dat het kapitalisme onophoudelijk nieuwe behoeften en verlangens schept.’

Om die behoeften te bevredigen, is geld nodig. En dat verdienen je met werken, niet met vrije tijd. Voor economen is dat laatste duur, vooral als je veel verdient. Vrije tijd is in die zin een opportuniteitskost: door niet te werken, laat je geld liggen. Op die manier wordt werken - en vooral geld verdienen - een doel op zich, waarschuwt Skidelsky. ‘Maar zeggen dat het je doel in het leven is om meer geld te verdienen is even waanzinnig als zeggen dat het doel van eten is om steeds dikker te worden.’

Die foute economische benadering van vrije tijd gaat nog verder. Voor economen is het een goed als een ander, waarop dus dezelfde wetmatigheden van toepassing zijn. Ook vrije tijd moet een zo hoog mogelijk rendement hebben, en dat kan worden opgekrikt door de productiviteit te verhogen. ‘Een dagje naar het strand of naar het pretpark kan eigenlijk niet meer zonder barbecue, strandtent, surfplanken, strandbal-

Als wetenschap schiet economie tekort, omdat het twee derde van wat de moeite is niet in rekening neemt.

Robert Skidelsky,
econoom

Robert Skidelsky in gesprek met zijn zoon Edward, met wie hij samen ‘Hoeveel is genoeg?’ schreef.

len...’, illustreert Skidelsky. ‘Consumenten halen meer uit hun vrije tijd als ze per tijsdeenheid meer gadgets gebruiken. Gewoon een dagje aan het strand liggen zonder meer, dat gaat niet meer.’

Hebbelijkheden

Het is niet Skidelsky’s enige sneer naar zijn vakgebied. Zo loopt hij niet hoog op met een van de jonge stromingen, de gelukseconomie. ‘Daarbij willen economen het geluk meten, alsof dat zomaar kan. Maar je kan moraliteit niet meten, of vriendschap in een cijfer vatten. Als wetenschap schiet economie tekort, omdat het twee derde van wat de moeite is niet in rekening neemt. Een econoom kan je helpen uit te maken of je naar de opera of naar de bioscoop wil, maar niet waarom je dat wil.’

We willen dus constant meer, en het is nooit genoeg. Dat faustiaanse pact houdt meer dan tachtig jaar na Keynes’ essay nog altijd goed stand, waardoor we onze ziel aan het verliezen zijn. ‘Ironisch genoeg is er overvloed in het Westen, maar we zitten door het kapitalisme opgezadeld met hebbelijkheden waardoor we er niet echt van kunnen genieten’, klinkt het. ‘De duivel heeft zijn beloning geëist.’

De duivel kan bovendien binnenkort gaan rentenieren, zo lijkt het wel afgaand op Skidelsky’s sombere boodschap. ‘We gaan steeds verder in de omgekeerde richting van waar we naar toe zouden moeten gaan. De meeste mensen zijn slechter af dan vroeger. De middenklasse staat onder druk. Jongeren hebben het steeds moeilijker om aan werk te geraken, ze kampen met veel meer onzekerheid, ondanks hun goede diploma’s. Tegelijk zien we dat de productiviteitswinsten worden opgestreken door een steeds kleinere groep mensen. Dat heeft al-

Een dagje naar het strand of naar het pretpark kan eigenlijk niet meer zonder barbecue, strandtent, surfplanken, strandballen, ...

les te maken met macht, en daarom moeten we teruggrijpen naar de inzichten van de beste machtsanalist uit de geschiedenis. Het is moeilijk voor mij om het toe te geven, maar dat is Karl Marx. Al benadruk ik dat ook zijn oplossingen, of het nu staatssocialisme is of communisme, ons het goede leven niet zullen geven.’

Als we nu zo vasthangen aan dat faustiaanse contract, is Skidelsky met zijn pleidooi voor een nieuwe manier van leven dan de exorcist? ‘Misschien wel’, zegt hij lachend. ‘Wat we ondernemen moet eerlijk gebeuren en met respect voor anderen, daarover hebben we een moraliteit, maar niet over de vraag waarom we dat willen bereiken. Dat moeten we veranderen.’

Onderwijs kan een belangrijke rol spelen bij de verandering in de geesten, stelt de econoom. ‘Dat bepaalt hoe kinderen voorbereid worden op het omgaan met vrije tijd. Wat ze lezen bijvoorbeeld, of de ideeën die ze voorgeschoteld krijgen.’

Keynes lijkt in elk geval een te positief beeld van de mens gehad te hebben. Dat is niet zo evident voor iemand die in zijn leven twee wereldoorlogen meemaakte. Maar het zou volgens hem dus wel goed

komen met die mensheid, geef ze nog een honderdtal jaar.

Overtuigingskracht

Zou Keynes ontgoocheld zijn, mocht hij zien wat er van zijn voorspelling is geworden? Skidelsky denkt van wel. ‘Maar mocht Keynes kunnen, dan zou hij zeker zeggen dat het allemaal anders was gelopen als hij er was geweest. Dat we niet in de valkuilen zouden zijn getrapt. Je moet weten dat hij heel hoog opliep met zichzelf, en altijd vertrouwde op zijn overtuigingskracht om het beleid te sturen.’

Keynes heeft ook vandaag nog altijd gelijk, benadrukt Skidelsky, die - het moet gezegd - een overtuigd keynesiaan is. Het hele besparingsbeleid dat nu zo rigoureuus wordt gevoerd, zit verkeerd, poneert hij stellig. Er moeten meer overheidsuitgaven komen om de economie te stimuleren. ‘We zijn in een put gevallen, en dan moet je eruit klimmen. Kijk, Keynes zei dat je nooit zekere kortetermijnvoordelen mocht laten liggen in ruil voor onzekere langetermijnvoordelen. Het is dus onredelijk om te zeggen dat je voor het goede over tien jaar nu pijnlijke maatregelen moet doorvoeren. Niemand weet wat er over tien jaar staat te gebeuren. Op korte termijn moeten we gewoon dit groeiprobleem tackelen, en als het later weer beter gaat, pakken we de overheidsschuld wel aan.’

Robert & Edward Skidelsky - **Hoeveel is genoeg?** - 2013, Antwerpen, De Bezige Bij, 304 blz., 19,95 euro.